

Коробов Є. Т.

Дніпропетровський національний університет

ФУНКЦІЇ УЯВИ У ПРОЦЕСАХ ЗАСВОЄННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Дуже часто на заняттях нам доводиться звертатися до учнів з проханням: "Уявіть собі таку ситуацію...", "Уявіть картину такого явища..." й т.под. Цим самим ми залучаємо в помічники уяву учнів, яка є важливий компонент процесу пізнання. Тобто коло того, що можна безпосередньо сприймати, споглядати й розуміти, для людини досить вузьке. Так, ми не можемо сприймати звуки, що знаходяться за межами діапазону 16 Гц - 20 кГц, об'єкти мікросвіту, багато явищ і процесів (радіохвилі, рентгенівські промені, магнітні явища), об'єкти, віддалені в часі або просторі (явища минулого чи майбутнього, космічні об'єкти тощо), частину абстрактних понять (функція, множина, революційна ситуація, громадянськість). У таких випадках наш помічник є опосередковане пізнання, у якому посередником між об'єктом, що пізнається, і свідомістю людини виступає модель об'єкта, трансформована в образах уяви. Таким чином, уява як здатність створювати образи й оперувати з ними виступає засобом, що компенсує недосконалість людського мислення, а також вузькість та обмеженість життєвого досвіду.

Розрізняють декілька видів уяви. Залежно від наявності вольового регулювання в структурі уяви існує два її види: мимовільна (виникає під впливом неусвідомлюваних потреб, наприклад, уві сні) і довільна (виникає під впливом чітко усвідомлюваних цілей у процесі розв'язання задач теоретичного або практичного характеру).

У діяльності людини уява може виконувати декілька функцій. Пізнавальна функція полягає у створенні нових образів, понять, способів діяльності, які сприяють активізації процесу мислення, збагачуючи його додатковим матеріалом для розумової обробки й розуміння. Антиципаційна функція уяви виявляється в передбаченні результатів діяльності. Уява, таким чином, дозволяє не тільки уявляти результат праці до її початку, але й

створювати уявні моделі проміжних результатів. Наслідком антиципаційної функції є регулююча (регуляторна) функція уяви, що проявляється в попередній настроєності до діяльності. Саме ця функція уяви відповідальна за створення плану подальшої діяльності, так званої орієнтованої основи дій, у процесі виникнення якої формується й відповідний емоційний тонус: відчуття успіху, впевненості, безперспективності. Важливе значення має також контрольна-коректуюча функція уяви. Порівнюючи проміжні результати діяльності з прогнозованим кінцевим результатом, уява коректує процес мислення, синтезуючи уявлення в нових поєднаннях і зв'язках.

Розглянемо, виникнення причин нерозуміння відповідно до вказаних вище функцій уяви.

Отже, пізнавальна функція як основна функція уяви полягає в створенні уявлень, образів, способів дій у процесі розумової обробки навчального матеріалу. Найбільш поширені причини нерозуміння в даному разі виникають або через неможливість щось уявити, тобто створити відповідний образ чи уявлення, або внаслідок створення викривлених образів, які не відповідають реальній пізнавальній задачі. Відсутність необхідних образів уяви в процесі осмислення навчального матеріалу спричиняє порушення логічної стрункості процесу мислення на наступних етапах засвоєння, заводить процес мислення у безвихідну ситуацію. Викривлені ж образи уяви скеровують процес мислення по неправильному шляху, заводячи його в кінечному підсумку також у глухий кут. Наприклад, слабкий рівень розвитку просторової уяви не дає учню можливості наочно уявити собі в просторовому вигляді конфігурацію математичних тіл, загальний вигляд деталі, що зображається на кресленні, взаємодію деталей і вузлів якого-небудь механізму або приладу. У таких випадках в учня будуть виникати великі труднощі й неясності в процесі вивчення математики, креслення та предметів технічного циклу.

Іноді причини нерозуміння і відповідні труднощі розуміння породжуються спробами уявити собі наочно те, що наочним, у звичному розумінні слова, бути не може (наприклад, відносність простору й часу).

Значно перешкоджати розумінню може й антиципаційна функція уяви. Антиципація (передбачення) - здатність у тій чи іншій формі передбачати розвиток подій, явищ, результатів дій (наприклад, зміст іще не сприйнятого під час читання тексту, результату досліду, хімічної реакції, показання приладів). Інакше кажучи, це спроможність людини уявити результат дії до її здійснення. Досить часто антиципації викликають уявлення, що склалися на основі життєвого досвіду, і тоді причиною нерозуміння є невідповідність дійсності тим висновкам, які базуються на життєвих враженнях. Якщо, до того ж, антиципаційне уявлення посідає панівне місце в ланцюгу інших уявлень (а часто-густо це буває саме так), то виникає сильна настанова (настроєність) на відповідний прогноз. Це викликає, з одного боку, актуалізацію тієї інформації, яка не потрібна для справжнього розуміння, а з іншого боку, пригнічується функція сумніву. Якщо результат розумової діяльності розцінюється як істинний, процес розуміння згасає саме через відсутність сумніву, як активізуючого фактора мислення. Але відчуття зрозумілості ще не гарантує правильного розуміння. У таких випадках суб'єктивне розуміння, яке розцінюється як істинне, виступає перешкодою дійсному розумінню і є причиною нерозуміння.

Причини нерозуміння, викликані регулюючою функцією уяви, розміщено в плані майбутньої діяльності (так званій орієнтовній основі діяльності). Приступаючи до будь-якої діяльності, людина прогнозує неусвідомлювану орієнтовну основу майбутньої діяльності.

ЗАЯВКА

Коробов Євгеній Тимофійович
доцент кафедри педагогіки та корекційної освіти
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
пр. Карла Маркса, 36
тел. моб. 0955781786